

secolele II—I i.e.n., se apreciază că aceste emisuni ilustrează pe lângă activitatea economică locală și strinse relații cu geto-dacii din nord-estul Munteniei.

În capitolul 8, *Moneda autohtonă și străină*, autorul ia în discuție monedele grecești tirzii, mai întâi emisiunile Macedoniei Prima, din care la răsărit de Carpați este cunoscută numai moneda de la Murgeni și de asemenea, monedele din Thasos, insulă de unde provin peste 50 de exemplare apărute în 14 localități, majoritatea în jumătatea meridională a Moldovei dintre Carpați și Prut. Peste tot în Dacia monedele thasiene au circulat concomitent cu monedele grecești, autohtone și denari romani republicani, fiind frecvente tezaurile „mixte”, cele mai tirzii acumulări fiind datele în ultimul deceniu al ultimului secol dinaintea erei noastre. În tezaurile „mixte” din această zonă au apărut adesea și monede din Dyrhachium și Apollonia, începând de la mijlocul secolului al II-lea. Menționăm că la Poiana astfel de monede au fost documentate și în nivelul III, din secolul I î.d.H., împreună, de asemenea, cu denari republicani și imperiali, cu fibule și alte piese caracteristice acestei perioade. În capitolul 8 se mai fac mențiuni referitoare la monedele din centrele grecești mai îndepărtate, precum Bospor, Amisos, Maronea, Mesembria, Athena și altele apărute sporadic în așezările autohtone din secolele II—I î.d.H., în special în *davae*-le de la Barboși, Poiana și Răcățiu sau a monedelor din Thracia descoperite la Tyras. Tot la Tyras s-a descoperit o monedă de aur de tip Koson, care implică legături cu Dacia intracarpatică.

Concluzia autorului reieșită din analiza tuturor acestor emisuni străine și autohtone, în special a acelor cu valoare mică, este că abia în ultimele secole î.d.H. începe să se înfripe în Dacia răsăriteană o adevărată circulație monetară.

Modul în care a pătruns în Dacia moneda romană și implicațiile sale în economia locală este analizat în capitolul 9. Autorul, reputat specialist în acest domeniu, face o prezentare defaliată a denarului, monedă existentă în cantitate mare în Dacia răsăriteană, atât în tezaurile cît și în descoperirile izolate, etichetele 3—6 și planșa 8 însumind cu exactitate toate detaliile privind locul de apariție, cantitatea, datarea etc. Se fac, de asemenea, mai multe aprecieri privind calitatea monedelor, problema tezaurizărilor, a răspîndirii și cronologiei monedelor din diferite zone europene și, bineînțeles, asupra importanței monetăriei romane pentru societatea locală din zona est-carpatică.

Concluziile ce se desprind în urma prezentării tuturor emisiunilor monetare ce s-au aflat pe teritoriul Daciei răsăritene în secolele VI—I î.d.H. (capitolul 10) sînt deosebit de importante pentru înțelegerea corectă a evoluției economiei locale în această vreme. Astfel, în ceea ce privește opi-

niile unor specialiști privind existența la geto-daci a unei economii de piață bazată pe folosirea monedei încă de la sfîrșitul secolului IV î.e.n. sau că, înainte de secolul II î.e.n. în Dacia a existat o intensă circulație monetară, autorul înclină spre opinia acelor care admit acest fenomen abia după această perioadă. Pe de altă parte, referindu-se la teza numismatului englez M. H. Crawford, precum că la nordul Dunării n-ar fi existat o economie de piață, autorul consideră argumentat, că nu se poate face o apreciere uniformă fără a se realiza și o analiză separată a descoperirilor din zonă. Așa de exemplu în unele mari stațiuni geto-dacice cum a fost aceea de la Poiana, unde deși s-au descoperit peste 700 exemplare, din care doar 7% din aramă sau bronz, se poate totuși admite existența unei economii monetare incipiente. Tot astfel și în alte așezări din jumătatea sudică a spațiului dintre Carpați și Prut, în special pe cursul inferior al Siretului cu afluenții săi și în nord-estul Munteniei se cunosc un aflus monetar care nu se poate compara cu nici o altă zonă a Daciei. Toate aceste stațiuni fie că se aflau pe traseul drumului de uscat care traversa Dobrogea și sudul Moldovei sau se aflau în centrul unor mari comunități, fiind dezvoltate și din punctul de vedere al circulației monetare, ilustrează puternice elemente specifice unei civilizații de tip romezesc. Autorul citează din jîndurile acestora așezarea de la Poiana unde s-ar fi format în aceste condiții centrul, la conducerea căruia a existat o regalitate implicată direct în desfășurarea principalelor evenimente de la Lunărea de Jos. Întrînd calități asemănătoare, noi credem că și așezarea de la Barboși a reprezentat un astfel de centru, mai ales că se afla amplasată într-un loc strategic, unde putea fi concentrat atât locul de producție, cît și cel de intermediere a schimbului de mărfuri.

Anexele, care însoțesc completa expunere a acestui interesant capitol din istoria civilizației geto-dacice, cuprind catalogul descoperirilor de semne monetare (patru puncte), de monede grecești, macedonene și geto-dace (273 puncte) și monede romane republicane și imperiale timpurii (123 puncte); specificîndu-se locul și anul apariției, felul descoperirii, tezaur sau monede izolate, și bibliografia respectivă. Cartea se adresează și specialiștilor din străinătate fiind completată cu un amplu rezumat în limba germană, menit să contribuie la o cunoaștere cît mai corectă a realităților din această zonă carpato-dunăreană. Considerăm că acest volum reprezintă un adevărat manual de numismatică, care poate fi cartea de căpătîi a tuturor acelor aplecați spre cunoașterea aprofundată a problemelor de economie monetară și a implicațiilor lor în istoria unui popor.

SILVIA TEODOR

DAN GH. TEODOR, *Creștinismul la est de Carpați de la origini și pînă în secolul al XIV-lea*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1991, 230 p. + 35 fig. (incluse în text)

Apărută spre a împlini un deziderat al cercetării istorice naționale în ceea ce privește evoluția sub semnul creștinismului a poporului român, cartea cunoșcutului cercetător Dan Gh. Teodor reprezintă materializarea unor eforturi de mai lungă durată, rămasă mult timp în așteptare, datorită unor mentalități cunoscute.

Lucrarea beneficiază de un cuvînt înainte datorat I.P.S. Daniel, Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, care girează astfel spiritual un prestigios act de cultură.

În *Introducere* (p. 9—15) autorul face o scurtă expunere de motive în legătură cu ceea ce înseamnă creștinismul pentru istoria românilor, pentru continuitatea și unitatea spirituală a acestui neam latin și ortodox, situat în mijlocul unor vecini de cu totul altă sorginte etnică și lingvistică. Se insistă asupra rolului cercetării arheologice românești la est de Carpați în scopul lămuririi unor aspecte privind evoluția societății autohtone în epoca migrațiilor, care corespunde cronologic cu perioada de început și de extindere a noii credințe la nord de Dunăre (p. 10). În capitolul I (*Societatea de la est de Carpați în mileniul marilor migrații*, p. 17—47) cercetătorul ieșean avînd drept sprijin o solidă bibliografie

în domeniu, face o prezentare a evoluției etno-culturale a spațiului carpato-nistean între veacurile III—XIV, procedînd la o aducere la zi a observațiilor și rezultatelor cercetărilor arheologice atât de la vest de Prut cît și, lucru meritoriu, de la est de acesta. Ne sînt readuse în memorie efectele multiple ale prezenței romane la Dunărea de Jos, ale zonelor ei de control și influența la nord de fluviu după retragerea aureliană ca și evoluția paralelă a culturii daco-carpilor sau costobocilor în secolele III—IV. Această prezentare este însoțită de numeroase exemple și trimiteri la cercetările de teren ce nu lipsesc pe ambele maluri ale Prutului. În aceeași manieră se procedează și pentru secolul IV „acoperit” de cultura Sintana de Mureș, înfățișîndu-se obiectiv rolul goților pe teritoriile Moldovei și Munteniei pînă la venirea hunilor în ultimul sfert al secolului. La p. 30 se punctează dereglarea produsă în evoluția culturală a regiunilor în discuție de către invazia hunică, înregistrîndu-se în actualul stadiu al cercetării un număr mai mic de așezări și necropole din prima jumătate a secolului V. Pentru secolele VI—VII se subliniază dezvoltarea evasiunitară a culturilor materiale

de tip Costișa—Botoșana, Ipotești—Cindești, Bratei—Țaga—Biharea (p. 31). Se accentuează rolul comunităților sătești documentate arheologic pe întreg teritoriul dintre Carpați și Nistru (exemplele fiind numeroase). Venirea proto-bulgarilor la 680/681 afectează, în opinia autorului, mai ales zona sudică a Moldovei antrenând și unele „elemente de factură slavă — de altfel reduse ca număr”. Pentru perioada secolelor VIII—X, în care se poate vorbi despre o relativă stabilitate în zonă, dispunem azi de un număr de circa 1000 de obiective, multe fiind cercetate arheologic, altele numai înregistrate de cercetările de suprafață. Autorul are în vedere permanent influența civilizației bizantine și ortodoxe asupra aceleia romanice și românești de la nordul Dunării, martori în acest sens fiind numeroasele descoperiri de obiecte de cult, monede bizantine, ceramică de import etc. (p. 38). Pe fundalul dezvoltării culturii de tip Dridu se desfășoară în secolele X—XI evenimente militare și politice care afectează teritoriile românești inclusiv Moldova, evenimente în care sînt implicați bizantinii, pecenegii, rușii, ungurii și cumanii. Pentru secolele XI—XII cultura de tip Răducaneni poate fi considerată pe bună dreptate continuatoarea firească a aceleia de tip Dridu. Marea invazie mongolă din secolul XIII, crearea și consolidarea unor state vecine cum ar fi cnezatele rușești, interesele maghiare și bizantine la Dunărea de Jos, marchează deja o nouă etapă în evoluția istorică a societății românești de la est de Carpați datorită interferenței de țeluri politice și economice la gurile Dunării. În prima jumătate a secolului XIV putem conchide că societatea românească dintre Carpați și Nistru era aptă din punct de vedere economic și social-politic spre a-și impune propria voință și propriile interese.

Capitolul II al lucrării este destinat unor observații privind creștinismul la est de Carpați în lumina izvoarelor scrise din perioada secolelor II—XIV (p. 49—70). Din multitudinea de știri și informații oferite de sursele literar-istorice ale perioadei abordate D. Gh. Teodor reține și comentează pe acelea care vizează, într-un fel sau altul, spațiul moldovenesc. De multe ori lacozitatea sau ambiguitatea textelor pot crea dificultăți de înțelegere sau chiar confuzii. Astfel, se știe că termenii generici ca *Scitia* sau *Golia* ce apar în izvoare desemnau, printre altele, uneori și regiunile de la nord de Dunăre situate între Nistru și Carpați. Se insistă asupra modului neoficial și popular al creștinării daco-romanilor prin activitățile de misionarism întreprinse de apostolii bisericii la nord de Dunăre, precum și asupra rolului jucat de marile centre urbane și religioase din Scitia Mică, Moesia ori Dacia Ripensis în derularea fenomenului de trecere la creștinism a societății păgine romanice și latinofone din fosta Dacie intra- și extracarpatică. Activitatea aproape legendarului apostol Andrei, „cel dinții chemat”, se pare că într-adevăr s-a desfășurat la sud și la nord de Dunăre după cum lasă să se întrevadă tradiția populară, folclorul și toponimia zonală, pe lângă textele unor apologeti creștini ca Hipolit Romanul și Eusebiu din Caesarea (preluând pe Origen). Afirmăția autorului că în secolele I—II creștinismul nu se difuzase încă în mase largi, atât în Dobrogea cit și la nordul Dunării (p. 51) este confirmată și de absența, pînă în prezent, a unor dovezi arheologice indubitabile în acest sens, care să provină din mediul orașelor romane dobrogene din secolele I—II. Nu poate fi neglijat, pe de altă parte, rolul jucat de militarilor orientali și familiile lor, ori de negustorii originari din provinciile răsăritene ale Imperiului roman în extinderea pe cale populară a cultului creștin. În același sens trebuie văzută și prezența unor prizonieri creștini din imperiu aduși de invadatorii goți la nord de Dunăre în secolele III—IV, prizonieri printre care se aflau și călugării creștini ce ulterior au convertit „mulți goți la adevărata credință” (Philostorgios). Zonele unde au fost deportați acești prizonieri fiind, în opinia autorului, mai degrabă Moldova dintre Siret și Nistru la jumătatea secolului al III-lea, decît Muntenia aflată la acea dată sub supraveghere romană (p. 53). Domnul dr. D. Teodor e de părere că anumite comunități creștine nu s-au putut închea decît după părăsirea Daciei de Aurelian și odată cu venirea goților în regiunea carpa-to-nistrană (p. 53). Într-o altă parte (Edictul de la Milano) și pînă pe la 425—430 cînd hunii se reorganizază în Pannonia, misionarismul creștin (mai ales arian) a fost foarte activ la nordul Dunării, prin intermediul unor personalități

eclesiale ca episcopul Teofil al Goției, Sava Gotul, Ufîlia sau episcopul Audios, întemcieltorul sectei audiene, exilat cu contrații săi la nord de gurile Dunării datorită ereziei sale (după cum ne informează Epiphanius din Salamina în secolul IV). Despre organizarea unei vieți monahale în ținuturile nord-dunărene par să amintescă așezăminte rușești din zonele Buzău, Vrancea, Carpații Orientali și Basarabia, unele din ele inedite (p. 55—56). Nu mai insistăm asupra trecerii în revistă a informațiilor pe care diferite surse literar-istorice ni le oferă în legătură cu viața creștină de la sudul și nordul gurilor Dunării în secolele VI—X, direct sau indirect, printre acestea numărîndu-se legislația lui Justinian privind episcopia *Justiniana Prima*, „Listele episcopatelor”, Teophanes Confessor, Constantin Porphyrogenetul, persanul Gardizi etc.

Ca și alți cercetători Dl. Dan Gh. Teodor consideră că „adoptarea ritului bizantino-slav de către români s-a datorat nu alt literaturii religioase ortodoxe, produsă în centrele bisericești din Bulgaria și Serbia sau a legăturilor strinse între comunitățile de la nordul și sudul Dunării (mai ales în vremea Țaratului româno-bulgar), cît mai ales largilor posibilități pe care adărea la acest rit le-a oferit populației românești...” (p. 63). Pentru istoria eclesială a secolelor XI—XIV se aduc în discuție probleme legate de: revenirea administrației bizantine la Dunărea de Jos după 971 și reactivarea centrelor episcopale dobrogene din *Paristrion*¹; prezența episcopatelor rușești; propaganda catolică susținută de papă și regii maghiari la est de Carpați, activitatea Episcopiei cumanilor ca și relațiile creștinilor din Moldova cu Patriarhia din Constantinopol. O altă problemă controversată este aceea a raportului dintre zonele de nord ale Moldovei și Episcopia de Haliți în secolele XII—XIII². Către finalul celui de-al doilea capitol autorul emite, printre altele, și observația justă, după părerea noastră, privind „rolul aparte al Imperiului roman și bizantin la desăvîrșirea unei acțiuni spirituale, de mare amploare care, împlinită aici pe cale populară, neoficial... a putut contribui esențial la desăvîrșirea procesului de romanizare...” (p. 70). Această remarcă, care se bazează pe o multitudine de fapte și deducții pertinente nu este astăzi unanim acceptată, ceea ce face din cercetătorul ieșean un partizan declarat al ei³.

În cel de-al treilea capitol al cărții, intitulat *Mărturiile arheologice privind creștinismul la est de Carpați în secolele III—XIV* (p. 73—105) autorul stăruie asupra unor descoperiri arheologice mai recente, ori deja intrate în circuitul științific. Aceste mărturii sînt expuse și comentate pe grupe cronologice după cum urmează: perioada I, secolele III—V; perioada II, secolele VI—VIII; perioada III, secolele IX—XI și perioada IV, secolele XII—XIV. Diferitele categorii de obiecte provin din mai multe puncte cu descoperiri, care au fost cartate de către autor (fig. 6, 16, 23, 35).

În capitolul de *Concluzii* (p. 107—117) se fac unele observații pe baza materialelor analizate. Ne limităm la a prezenta numai cîteva care au caracter de generalizare: 1. Evoluția creștinismului pe teritoriul Moldovei nu poate fi studiată separat de ceea ce se întîmplă în restul teritoriului vechii Dacie. Din acest punct de vedere, noua religie a însemnat un liant cultural pentru procesul de romanizare (p. 107); 2. Difuzarea creștinismului la nord de Dunăre făcîndu-se dinspre mediul sudic, roman și bizantin, trebuie neapărat să se aibă în vedere raportul periodic de populația autohtonă și Imperiu (p. 107, 109); 3. Cu toate că informațiile arheologice pe care le deținem în prezent nu sînt

¹ Mai nou pentru aceste chestiuni vezi studiul lui Emilian Popescu, *Notes on the History of Dobroudja in the 11th Century: The Bishopric of Axiopolis*, în *BYZANTINA*, 15, Thessalonik, 1989, p. 237—262.

² O cercetare serioasă asupra episcopatelor rușești se dădorea de la André Poppe, *L'organisation diocésaine de la Russie aux XIe—XIIe siècles*, în *BYZANTION*, XL (1970), Bruxelles, 1971, p. 164—177.

³ O opinie diferită față de cea susținută de Ion Barnea și Dan Gh. Teodor, privind rolul Bizanțului în dezvoltarea istorică a românilor, susține P. Diaconu (cf. *Pontica*, 14, 1981, p. 375).

neglijabile, în Moldova nu s-au descoperit încă urme ale unor edificii de cult creștin mai vechi de secolul XII, lucru în genere valabil și pentru alte zone din fosta Dacie (p. 113); 4. Religia creștină a contribuit din plin la „refacerea unității culturale din teritoriile carpaato-dunărene, grație unui mod de organizare socio-politică bazat pe comunitățile sătești autohtone mai ales după retragerea aureliană” (p. 115); 5. Religia creștină ortodoxă a constituit veacuri de-a rindul o modalitate spirituală de apărare a românilor de la est de Carpați contra catolicismului sau mahomedanismului, de exemplu, contribuind la salvarea și perpetuarea ființei naționale și individualizând poporul român în rindul celor de origine și limbă latină (p. 117).

După ilustrații, în număr de 35 (p. 119–153), cartea este dotată cu *Reperoriul descoperirilor arheologice de factură sau influență creștină de la est de Carpați (secolele III–XIV d.H.)*, p. 155–187. Acest reperoriu alfabetic este sistematizat pe considerente cronologice cuprinzând, lucru

foarte important, și descoperirile cu caracter creștin de la est de Prut, descoperiri ce pot fi astfel înglobate definitiv în patrimoniul unic al cercetării științifice românești. Cele patru rezumate în limbile: franceză, germană, engleză și rusă fac lucrarea accesibilă lecturii unor necunosători ai limbii române. În fine, un *Indice general* necheie cartea a cărei prezentare într-un spațiu modest am încercat să o întreprindem.

Dincolo de meritele autorului lucrarea în discuție reprezintă un act de restituire morală și, de ce nu, patriotic în ultimă instanță, anume acela de a prezenta altă cercetătorului cit și cititorului mai puțin avizat un *sumum* de idei și dovezi privind viața creștină între Carpați, Dunăre și Nistru, decurgind din acestea importanța credinței lui Isus pentru această parte a țării și nu numai a ei.

COSTEL CHIRIAC

ADOLF ARMBRUSTER, *Der Donau-Karpatenraum in den mittel- und westeuropäischen Quellen des 10.–16. Jahrhunderts. Eine historiographische Imagologie* (Studia Transylvanica, 17), Böhlau Verlag, Köln-Wien, 1990, 310 p.

Volumele *Romanitatea românilor. Istoria unei idei* (1972), cu varianta franceză augmentată *La romanité des Roumains. Histoire d'une idée* (1977), și *Dacoromano-Saxonica. Croniciari români despre sași. Români în cronică săsească* (1980), mai multe traduceri și zeci de articole l-au impus pe Adolf Armbruster, format la școala istoriografică bucureșteană, drept unul dintre medievistii cei mai înzestrați din România. Stabilirea în patria de origine a strămoșilor săi deștepta suspiciuni că preocupările prioritare îi vor fi deturnate spre alte sfere decît cele care îl consacraseră, știut fiind că, din păcate, subiectele de istorie românească nu se află pe primul plan al interesului lumii științifice occidentale și își găsesc cu mare dificultate sponsori dispuși să le asigure finanțarea. Drept urmare, mulți din istoricii interesați de problemele trecutului românesc ce activează în străinătate sînt nevoiți să se reprofileze spre alte domenii de studii, cu audiență sporită. Nu a fost cazul lui Adolf Armbruster — în prezent angajat la *Landmannschaft der Buchenlanddeutschen* din Augsburg —, care cu noua sa lucrare, ce face obiectul acestor rinduri, oferă cea mai elocventă dovadă de obstinație pentru domeniul ce i-a absorbit energia și pasiunea de peste un sfert de veac.

Elaborarea lucrării a fost mijlocită de sprijinul financiar primit de la Deutsche Forschungsgemeinschaft, în timp ce tipărirea s-a putut realiza grație subvențiilor puse la dispoziție de renumita mezosoprană Viorica Cortez, într-o serie care formează un supliment la „Siebenbürgische Archiv”, editat sub patronajul așa-numitului Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde, coordonat de prof. dr. Paul Philippi.

Der Donau-Karpatenraum... este cel de-al treilea volum de imagologie istoriografică a lui A. Armbruster. În primele două — *Romanitatea românilor* și *Dacoromano-Saxonica* — avusese în vedere, pe de o parte, perspectiva străină și apoi numai cea săsească asupra istoriei și civilizației românești, iar, pe de altă parte, imaginea istoriei și civilizației săsești oglindită în cronicile românești din evul mediu și de la începutul epocii moderne. În ultima sa lucrare autorul a fost preocupat de proiecția societății românești în izvoarele centrale și vesteuropene din secolele X–XVI. De altfel, pentru prima parte a acestui interval spațiul carpaato-dunărean nu dispune de izvoare scrise interne, așa încît pentru reconstituirea trecutului său se poate apela, excepțind vestigiile arheologice, numai la sursele narative, beletristice, diplomatice și cartografice externe, dintre care acelea occidentale sînt de cea mai mare importanță.

Recurgînd la imagologie pentru recompunerea realităților medievale, autorul se arată receptiv la un curent ce s-a bucurat de audiență destul de largă în istoriografia mondială, cu precădere în ultimele două decenii, ceea ce și explică

de ce una din secțiunile celui de-al XVI-lea Congres Internațional de Științe Istoricе de la Stuttgart din 1985 și-a propus dezbaterea problemelor legate de așa-numita „imagine a celuiilalt”.

Lucrarea a fost structurată în cinci mari capitole pe baza criteriilor de ordin cronologic. Respectivеle capitole sînt precedate de o succintă introducere și succedate de concluzii, lista prescurtărilor, bibliografie (izvoare și literatura secundară), o anexă conținînd un mic fragment din *Österreichische Reichschronik* a lui Ottokar de Stiria și de indicele numerelor proprii, acesta din urmă nenominalizat în cuprins. Remarcăm că nu numai în titlu ci pe parcursul întregului volum s-a operat cu noțiunea de „spațiu carpaato-dunărean” (*der Donau-Karpatenraum*) și nu cu cea de „bazin carpațic” (*das Karpatenbecken*), destul de proliferată în literatura de specialitate germană și maghiară, care nu are acoperire temeinică în realitățile geografice și reflectă anumite concepții geopolitice, în tentativa de a se acredita ideea că hotarele regatului ungar medieval și cel din cadrul monarhiei austro-ungare ar corespunde unei unități de relief.

În cel dintîi capitol, privitor la spațiul carpaato-dunărean în izvoarele anterioare secolului al X-lea, se depășește cadrul cronologic fixat de titlul cărții. Această parte se referă în special la terminologia politico-geografică a regiunilor de la nordul Dunării de Jos, problemă căreia Adolf Armbruster i-a dedicat cu mai mulți ani în urmă un documentat studiu special (*Evoluția sensului denumirii de „Dacia”*. *Încercare de analiză a raportului între terminologia politico-geografică și realitatea și gândirea politică*, în *Studii. Revistă de istorie*, 22, 1969, 3, p. 423–444), de unde sînt preluate nu numai principalele concluzii ci și numeroase pasaje, completate pe alocuri cu diverse comentarii, care nuanțează anumite interpretări. Neverificînd informația lui Marin Popescu-Spîneni (*România în cartografia pînă la 1600*, I, București, 1938, p. 66), potrivit căreia harta zugrăvită pe un perete al catedralei de la Hereford de la sfîrșitul secolului al XIII-lea ar conține notația *Dacia — hec 7 oppidum*, autorul face aprecierea că această reprezentare cartografică ar oferi cea dintîi identificare explicită a Daciei cu Transilvania. Concluzia nu poate fi acceptată pentru că în realitate harta din biserica engleză are un cu totul alt text: *Dacia. Hec et Rusia* (cf. W. L. Bevan și H. W. Phillott, *Medieval Geography. An Essay in illustration of the Hereford Mappa Mundi*, London—Hereford, 1873 (reimprimat Amsterdam, 1969), p. 137; K. Miller, *Mappaemundi. Die ältesten Weltkarten*, IV, *Die Herefordkarte*, Stuttgart, 1896, p. 16).

Unul din capitolele cele mai interesante ale volumului, îndeosebi datorită punerii în valoare a numeroase izvoare nesemnalt anterior pentru evul mediu carpaato-dunărean, este cel de-al doilea, dedicat perioadei circumscrie între momentul genezei poporului român și acela al formării sta-